

4. RESULTAT DE L'AVALUACIÓ TRANSVERSAL DE L'ENSENYAMENT D'EMPRESARIALS

4.1. Introducció

Com ja s'ha dit en el capítol 2, un dels trets més específics de les decisions de l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya va ser abordar la modalitat d'avaluacions transversals. Una de les titulacions escollides, per consens entre les universitats catalanes, va ser la diplomatura de Ciències Empresarials, per diverses raons. Així, és una de les titulacions amb més demanda (de fet, en els anys més recents la titulació amb més demanda en el sistema universitari català), té una projecció social rellevant i la imparteixen pràcticament totes les universitats públiques catalanes (a través de centres integrats o adscrits).

De fet, el procés d'avaluació s'ha culminat en les sis diplomatures en Empresarials que imparteixen com a integrades sis universitats públiques catalanes: UB, UAB, UPF, UdG, UdL i URV (totes, llevat de la UPC). No s'han inclòs, per diferents motius (principalment la seva recent posada en marxa) unes altres vuit diplomatures que imparteixen o bé universitats privades o bé centres adscrits a les universitats públiques.

Les titulacions avaluades figuren en la taula següent:

*Taula 5
Relació de titulacions, centres i universitats en les quals s'ha avaluat els ensenyaments d'Empresarials*

Titulacions i centres	Universitat
Diplomat en Ciències Empresarials Escola Universitària d'Estudis Empresarials	UB
Diplomat en Ciències Empresarials Escola Universitària d'Estudis Empresarials de Sabadell	UAB
Diplomat en Ciències Empresarials Escola Universitària d'Estudis Empresarials	UPF
Diplomat en Ciències Empresarials Facultat de Ciències Jurídico-Econòmiques (secció d'estudis de Ciències Econòmiques i Empresarials)	UdG

Taula 5 (cont)

Diplomat en Ciències Empresarials Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials	URV
Diplomat en Ciències Empresarials Facultat de Dret i Economia	UdL

Cal destacar que les sis diplomatures avaluades representen una oferta de 2.418 places, el 72,6 % de les presents en la preinscripció de 1998; i encara hi ha una dada que possiblement és més significativa: aquestes sis diplomatures han rebut una demanda en primera opció (dades de juny de 1998) de 2.752 sol·licituds, que representen el 88,1 % de les demandes d'Empresarials en primera opció canalitzades a través de la preinscripció.

Les dades anteriors mostren un primer tret d'aquesta titulació, des del punt de vista del sistema universitari català: globalment, dins del sistema aquesta titulació ha passat a tenir un lleuger excés d'oferta de places (respecte a la demanda en primera opció), però les sis grans diplomatures de les universitats públiques segueixen tenint un «excés de demanda» (de l'ordre del 15 %) malgrat la reducció demogràfica, els inicis de la qual ja es detecten.

S'observa que la nota de tall és estable en els últims anys a totes les universitats, que dues universitats han reduït moderadament la seva oferta i que, tal com ha estat dit, la demanda en primera opció ha mostrat una lleugera reducció. Pel que fa a la satisfacció de la demanda, s'observen dues tendències diferenciades: en els centres situats a l'àrea metropolitana de Barcelona la satisfacció de la demanda en primera opció encara és baixa, mentre que en els centres situats a les altres àrees la satisfacció de la demanda és ja força alta.

El recel de l'elaboració de rànquings que s'havia palesat en decidir fer les avaluacions transversals s'ha dissipat al llarg del procés. La raó principal és que aquest no era l'objectiu de l'avaluació i que, com comenta l'informe de síntesi, l'heterogeneïtat de punts de partida en molts àmbits feia aquesta tasca sensatament impossible. Per contra, els dos elements que s'han combinat en l'informe de síntesi són, d'una banda, la detecció de certs problemes comuns, i de l'altra, les referències a la singularitat de cada diplomatura en el seu entorn institucional.

4.2. Ensenyament

4.2.1 Context institucional

En aquest apartat s'han de destacar dos aspectes molt diferents:

- a) La forta demanda social de titulats en l'àmbit de l'empresa i les connexions importants de cada diplomatura amb el seu entorn, compatibles amb les diferències entre Barcelona i la seva àrea metropolitana i les especificitats de les comarques.
- b) L'heterogeneïtat en el marc d'organització universitària, tributària de cada història (que sovint, com remarca l'informe, té una transcendència més gran que la pròpia «organització»).

En aquest segon aspecte trobem tres casos (UB, UAB i UPF) en què la diplomatura s'imparteix en una escola universitària d'estudis empresarials, és a dir, en un centre diferent (i en el cas de la UAB geogràficament diferent del campus central) d'aquell on s'imparteix la llicenciatura d'Administració i Direcció d'Empreses, mentre que en els altres tres casos el centre és el mateix, per bé que en dos d'aquests (URV i UdG) es tracta de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, mentre que en el cas de la UdL l'ensenyament és a la Facultat de Dret i Economia. En aquests tres darrers casos la incorporació de la llicenciatura d'Administració i Direcció d'Empreses, començant pel segon cicle, és relativament recent i posterior a la implantació de la diplomatura.

Hi ha un cert consens en el fet que la dualitat diplomatura-llicenciatura crea certs problemes de delimitació, però també en el fet que la reforma dels plans d'estudis i la convivència d'ambdues titulacions ha de permetre una diplomatura més rotundament finalista (més que no pas un accés alternatiu a un segon cicle –a segons cicles, en l'actualitat– de llicenciatures, que, tot i que suposa en la pràctica un percentatge significatiu de diplomats, sembla tenir un component anticíclic respecte a l'evolució general de l'economia del país i les subsegüents perspectives d'inserció ràpida en el món laboral o professional), que atengui les necessitats de gestió del teixit empresarial, tan singularment important a Catalunya. Aquest caràcter finalista aplicat ha de ser compatible amb una imbricació adequada de la formació bàsica amb la formació especialitzada (per àrees funcionals de l'empresa o, en algun cas, per tipologies d'empreses). Aquest problema es planteja de forma adequada en el respectiu entorn específic de cada titulació. D'aquesta manera, a la UB s'imparteixen cinc «blocs configuradors» potents (de 51 crèdits cadascun, que absorbeixen la major part de l'optativitat), mentre que en d'altres diplomatures s'accentua més el caràcter polivalent («tot terreny», s'arriba a anomenar explícitament en un cas), compatible amb diferents «perfils», «mòduls» o «itineraris» d'especialització.

4.2.2. Programa de formació

Els plans d'estudis estan influïts per dosis variables de combinació entre formació genèrica i formació especialitzada. (És inevitable, no cal dir-ho, detectar el pes dels interessos corporatius.) Els crèdits totals fluctuen entre el mínim legal de 180 crèdits i el màxim en el seu moment de 210 crèdits, si bé es detecten en algunes reformes tendències a la reducció. El ventall d'assignatures obligatòries per a l'estudiant comprèn des de 129 crèdits (UB) fins a 158 (UAB). Aquest increment en ocasions té lloc per reforçar les matèries troncal (amb l'argument, en alguns casos, de «reforçar el caràcter generalista») i incorpora com a obligatòries d'universitat algunes matèries que en el seu dia «van perdre la batalla de la troncalitat», però que tenen un fort arrelament en el centre. Atès que la lliure elecció se situa en tots els casos en el 10 % mínim legal, la «variable d'ajust» és l'optativitat, en la qual es detecta un esforç de tots els centres per fer-la real als alumnes, amb ventalls d'elecció en els marges 1:2 a 1:3.

Així mateix, s'observen algunes queixes per l'excessiva fragmentació d'assignatures que en ocasions van generar els plans d'estudis. Es destaca una bona disposició per introduir reformes en la línia del Consell d'Universitats, d'evitar assignatures amb menys de 4,5 crèdits i d'acotar el nombre d'assignatures que l'alumne ha d'afrontar simultàniament. Si més no, en dos casos la proposta d'anualització d'algunes assignatures està fortament present, amb l'argument addicional del «període de maduració» (fet que planteja un tema especialment rellevant, atesa la inexistència de matèries economicoempresarials en l'ensenyament mitjà, amb la qual cosa l'hàbit del «mètode de raonament» en aquestes disciplines planteja certament un problema).

Un resultat interessant de l'avaluació que es detecta en gairebé tots els informes és la «traducció», d'alguna manera, entre el nombre d'hores de treball requerides per l'alumne per a cada hora de classe amb el nombre de crèdits matriculats i el seu equivalent en dedicació setmanal als estudis. En gairebé tots els casos s'obté el resultat que plantejar-se la diplomatura en tres anys demana una dedicació a temps complet equivalent (o superior) a una jornada laboral estàndard. Sovint aquest fet entra en contradicció amb algunes estimacions del professorat sobre la quantitat de temps que requeriria la preparació de les seves assignatures (essent els resultats agregats molt superiors a la dedicació real i possible dels estudiants), fet que pot connectar-se no tant amb les taxes d'èxit modestes, però raonables, sinó més aviat amb la presència d'alguns «colls d'ampolla» perceptibles amb singularitats en cada diplomatura. Així mateix, la conveniència d'institucionalitzar «vies lentes» per als alumnes a temps parcial estarien reforçades per aquestes anàlisis.

Un dels punts més mencionats en les avaluacions és la tendència a convertir els apunts de classe en l'eina privilegiada, sinó exclusiva, d'estudi i preparació dels exàmens, en detriment de textos o manuals. Com s'exposa gràficament en alguns casos, el servei de fotocòpies és molt més utilitzat pels alumnes que no pas la biblioteca (al seu torn, relegada sovint a sala d'estudi per estudiar

apunts). És difícil exagerar l'empobriment que aquesta denominada eufemísticament «(sub)cultura dels apunts» representa (especialment en una societat en què les actituds són tan importants com les aptituds a l'hora de determinar la solvència del cabdal humà que el país necessita), però el lament ha conduït a detectar-ne les causes i a plantejar solucions. La sobrecàrrega d'assignatures i continguts (derivats en ocasions de la semestralització de matèries exanuals), el predomini de classes «magistrals», «l'embotiment» de continguts més que no pas el desenvolupament de capacitats analítiques i de síntesi, etc., són causes en què es podria trobar un consens. La millora de les metodologies docents i un ús més sistemàtic de les tutories (en la pràctica i en l'actualitat limitades, malgrat la disponibilitat dels professors, *de facto* als moments anteriors als exàmens i a unes «revisions» massives i criticades) (?). En alguns casos s'apunta la potenciació de la figura del «tutor» individual de l'alumne, tot i les dificultats per implementar-la, en titulacions amb un elevat nombre d'estudiants. És un altre tema per analitzar.

4.2.3. Alumnes

Un altre element reiterat i molt distintiu de la diplomatura d'Empresarials és l'heterogeneïtat dels alumnes. Si més no, sota dos punts de vista:

a) D'una banda, alumnes provinents del curs d'orientació universitària (COU) (60 %) junt amb alumnes provinents de la formació professional (FP) (30 %). Més enllà de les discussions sobre l'impacte global d'aquesta dualitat, es detecten algunes diferències de formació importants per al decurs de la diplomatura: la diferent formació en matemàtiques i comptabilitat és l'aspecte més destacat. (Addicionalment, també es destaca l'heterogeneïtat de la formació matemàtica dels alumnes procedents de l'opció A i els procedents de l'opció C de COU). Existeixen algunes experiències interessants de cursos d'«anivellament» (tipus cursos 0 o seminaris, en determinats casos amb reconeixement com a crèdits de lliure elecció) per afrontar aquest problema: seria molt valuós comentar conjuntament aquestes experiències.

b) D'altra banda, alumnes «a temps complert» juntament amb alumnes que compatibilitzen els seus estudis amb una activitat laboral. Aquesta diplomatura és la titulació on probablement és més important aquest col·lectiu d'«alumnes a temps parcial». En gran mesura, aquesta diferent tipologia es tradueix en la distribució en grups de matí i grups de tarda/nit. L'impacte d'aquesta dualitat sobre el rendiment acadèmic és generalment constatat. En alguns casos s'han operativitzat recomanacions institucionals de «vies lentes», que programen la diplomatura en quatre o cinc anys amb la finalitat d'introduir plantejaments «realistes» en l'(auto)programació de la diplomatura. Aquestes iniciatives mereixen tanmateix ser posades en comú.

Aquesta heterogeneïtat és rellevant per evitar extreure conclusions precipitades dels estudis referents a la «durada de la carrera». En alguns casos es

mencionen xifres com ara 4, 7 o 5,5 anys de durada «mitjana», però sempre insistint, raonablement, en l'enorme dispersió de les dades segons la situació específica de cada alumne. Com s'assenyala en un cas, el fet que la durada de la diplomatura sigui superior a tres anys pot ser en força casos una evidència de «racionalització» per part dels alumnes.

4.2.4. Professorat

Un importantíssim aspecte en què es reflecteix la diferent història de cadascuna de les titulacions considerades és en el professorat. D'una banda, les xifres de professors doctors fluctuen entre un 9 % i un 38 %, per bé que en les titulacions més «joves» es fan esforços respecte a aquest punt. De l'altra, la dualitat entre professors funcionaris («consolidats») i professors associats és molt heterogènia. A la UB el percentatge d'associats ha quedat en un 15 %, mentre que en d'altres universitats frega el 50 % (en ocasions com a forma més barata d'incorporar joves professors i en d'altres per incorporar-los com a associats en el sentit originari de la figura). Conviuen les crítiques d'excessiva «funcionarització» en un cas i d'excessiva «precarització» en l'altre. Un tema important, en qualsevol cas, és l'existència d'incentius adequats: en diferents casos es planteja l'obertura del professorat de la diplomatura a places de TU i CU (com ja succeeix a la UB i en les diplomatures que s'imparteixen en centres que tenen adscrita la llicenciatura); en d'altres, es plantegen unes perspectives de consolidació raonables en un termini assumible; en algun cas es critica la imposició de barems generals a nivell d'universitat que no consideren l'especificitat no solament de la diplomatura, sinó d'uns estudis en què la connexió amb el món economicoempresarial ha de ser reconeguda com un actiu estratègic important i no pas un demèrit.

El capital humà del professorat constitueix un actiu bàsic. Amb diferents perfils per edats i categories, segons la història de cada titulació, existeix un nivell raonablement alt de satisfacció dels estudiants per la formació rebuda. Un problema assenyalat en ocasions és la «difuminació» de l'última responsabilitat en la docència, o si més no en la seva coordinació. S'al·ludeix a alguns problemes en la coordinació de programes (entre assignatures o sovint entre professors d'una mateixa assignatura) i sovint a la selecció de professorat per impartir docència en la diplomatura (quan es tracta de departaments més amplis i amb altres «prioritats»). En aquest cas funciona el voluntarisme i en ocasions l'autoritat moral de l'equip directiu del centre o de la titulació (aquest és un aspecte positiu recollit gairebé de manera unànime pels comitès externs), però tanmateix seria desitjable algun mecanisme més formal i efectiu de coordinació o responsabilització.

4.2.5. Instal·lacions

Pel que fa a les instal·lacions, en gairebé tots els casos la diplomatura ha estat o és objecte de trasllat a nous edificis o de significatives remodelacions que permeten millorar les condicions materials, després d'haver experimentat situacions sovint molt precàries que posaven a prova l'entusiasme de tota la comunitat universitària implicada.

S'afronten les necessitats derivades d'equipament informàtic (cada vegada amb més presència d'aquest i no únicament en les assignatures «típiques»), amb tots els requeriments d'aules, equips, becaris, suport de centres d'informàtica de les universitats, responsables, etc. Novament, en aquest punt cada titulació és tributària de la seva història, però es constaten avenços significatius.

4.2.6. Relacions externes

Com ja hem destacat, les pràctiques en empreses i els intercanvis internacionals són dos aspectes gairebé unànimes en les diplomatures avaluades. Contrastant la importància de la formació pràctica en aquest ensenyament i la necessària connexió amb l'entorn empresarial, les pràctiques en empreses i institucions són un mecanisme de retroalimentació privilegiat, útil no només per als alumnes directament beneficiats, sinó per a la titulació en conjunt. Malgrat la condensació de la titulació i la seva durada de tres anys, s'estan realitzant importants esforços en la direcció adequada. El mateix és aplicable, amb més cautela, a les relacions internacionals: en pocs àmbits com en la gestió empresarial la creació de l'espai econòmic europeu i la globalització es percebran tant clarament, i per aquesta raó és positiu seguir avançant en aquesta direcció. La participació en programes europeus i alguna interessant experiència americana mereixen ser destacades.

4.3. Recerca

En referència a la recerca, l'heterogeneïtat en cadascun dels casos avaluats fa difícil una síntesi d'aquests. En alguns casos s'ha ajornat l'avaluació de la recerca, mentre que en d'altres es disposa d'informació sobre un o dos dels departaments més implicats en la diplomatura. Es detecta una voluntat —amb realitats ja palpables— de desenvolupar una recerca més connectada al caràcter aplicat i connectat a les realitats i les necessitats de l'entorn economicoempresarial, fet que té una dialèctica complexa amb els estàndards de recerca usuals (que al seu torn no sempre s'ajusten a les disciplines economicoempresarials o a les ciències socials en general).

4.4. Gestió

El tractament de la gestió de la titulació ha estat poc desenvolupat. Pot destacar-se que la gestió dels processos administratius s'ha informatitzat en dosis variables, i cal posar en relleu, de manera unànime, l'entusiasme i l'eficàcia de la tasca del personal d'administració i serveis a l'hora de suplir la manca d'efectius i de recursos disponibles amb una entrega encomiable. Es detecten importants avenços, però tanmateix cal constatar que la complexitat dels nous plans d'estudis i la creixent importància d'activitats com les pràctiques en empreses i els intercanvis internacionals han creat unes necessitats addicionals.